

УДК 378.018.43.091.33:004.77](477)"364"(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.7(324).16-23

Валерія Василенко,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
старша викладачка кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця,
e-mail: v.vasilenko@donnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2370-5615>

Анастасія Борсуковська,
здобувачка Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця,
e-mail: borsukovska.a@donnu.edu.ua

Юлія Яворська,
здобувачка Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця,
e-mail: iavorska.i@donnu.edu.ua

Особливості використання інструментів дистанційного навчання у закладах вищої освіти під час воєнного стану

Стрімкий розвиток дистанційної освіти насамперед зумовлений формуванням принципово нових умов роботи з інформацією завдяки можливостям сучасних інформаційних технологій. Технологічність освітньої галузі дає змогу здобувати знання на відстані від навчального закладу, і це стає нормою. Способи навчання та викладання більше не обмежені простором і часом, процес здобуття знань більш гнучкий, а студентам пропонують унікальні навчальні можливості. Дистанційне навчання як сфера освіти розвивається найдинамічніше, і його потенційний вплив на всі системи надання знань значно посилюється. Щоб забезпечити потреби мінливого світу, віддалене навчання повинне мати конкурентоспроможну ціну/цінність і бути орієнтованим на здобувача. З початком повномасштабної війни перед вищою освітою України постало непросте питання: як у таких умовах налагодити ефективний навчальний процес? Досвід попередніх років став у пригоді для організації дистанційного навчання як єдиної можливої форми освіти під час війни. Сьогодні вже можна зробити попередні висновки щодо його ефективності. Аналіз проблем упровадження дистанційної освіти під час пандемії COVID-19 дав змогу виявити як позитивні, так і негативні боки цього формату навчання. Ці знання допомогли українським освітянам швидко та якісно організувати освітній процес в умовах війни.

У статті розглянуто особливості використання інструментів дистанційного навчання в закладах вищої освіти під час воєнних дій в Україні. Висвітлено хронологію подій і проблеми, з якими стикались українські освітяни, починаючи від 24 лютого 2022 р. Наголошено на важливості дистанційного навчання в нинішніх умовах, оскільки завдяки цьому формату ЗВО змогли відновити освітній процес. Визначено, що інструменти дистанційного навчання — це програмні продукти, які викладачі використовують у цифровому середовищі, зокрема аудіо, відео та цифровий текст. Проаналізовано найефективніші інструменти, розроблені спеціально для онлайн-навчання, без яких неможливо підтримувати формат дистанційної освіти.

Ключові слова: інструменти дистанційного навчання; воєнний стан; освітній процес; заклад вищої освіти

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес підвищив актуальність концепції дистанційної освіти, а події останніх років підтверджують важливість дослідження цього аспекту. Пандемія COVID-19 внесла корективи в навчальний процес майже в усіх університетах світу, а війна в Україні поставила освітню галузь перед новими випробуваннями: бойові дії, зруйновані навчальні заклади, вимушене переселення здобувачів і викладачів, нестабільний психоемоційний стан, повітряні тривоги, що перешкоджають проведенню занять тощо. Завдяки сучасним технологічним рішенням, що сприяли створенню нових методів навчання та викладання, вдалося організувати освітній процес та відновити взаємодію між усіма його учасниками.

© Василенко В., Борсуковська А., Яворська Ю., 2023

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні теоретико-методологічні питання дистанційної освіти на різних рівнях навчального процесу досліджували вітчизняні й закордонні науковці. Зокрема, поміж українських учених порушену проблематику розробляли В. Биков [8], В. Кухаренко [11], Н. Ручинська [15], Д. Чеботарьова [16] та інші. Питання освітніх трансформацій у контексті глобальних викликів XXI ст. висвітлено в дослідницькому доробку закордонних авторів, як-от А. Agora [4], Р. Altbach [1], J. Lee [6], G. Howie [5], С. Тоуеро [7] та інших.

Велика кількість наукових праць у досліджуваній сфері свідчить про значну увагу вчених до питання впровадження інформаційних технологій в освітній процес закладів вищої освіти (ЗВО).

Метою статті є дослідження особливостей використання інструментів дистанційного навчання в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні, а також визначення та аналіз супутніх проблем, з якими стикаються українські викладачі й здобувачі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уже понад десятиліття в Україні впроваджують дистанційну форму навчання. Початком цього процесу можна вважати 2002 р., коли Міністерство освіти і науки України (МОН) запровадило експеримент з організації віддаленого навчання. Першим вагомим кроком стало затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004—2006 рр., що мала на меті забезпечення широкого доступу населення до освітніх ресурсів і створення умов для безперервного навчання впродовж життя завдяки розвитку системи дистанційного навчання на основі новітніх педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологій [10; 14].

На виконання Програми було розроблено нормативну-правову базу, зокрема Положення про дистанційне навчання, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 № 40. І з огляду на стрімкий розвиток технологій майже через 10 років, у червні 2013 р., МОН затвердило нове Положення про дистанційне навчання.

Традиційний формат здобуття знань в університетах і коледжах поступово доповнюється чи навіть витісняється технологіями дистанційної освіти. Ця форма має багато переваг, які роблять її сильним і перспективним конкурентом очному способу викладання й навчання. Дистанційна освіта, яку не так давно вважали особливою формою навчання й використовували в незвичайних ситуаціях, нині стає важливою концепцією загальної освіти та потребує від учасників освітнього процесу зовсім іншої організації, ніж звичні денні заняття. Як і решта моделей освіти, віддалене навчання має певні проблеми, особливо у сферах ізоляції, підтримки, технологій і дисципліни. "Дистанційний" аспект позбавляє більшу частину учасників соціальної взаємодії, наявної у традиційному навчальному середовищі. Відсутність живого контакту негативно впливає на емоційний стан, мотивацію, рівень концентрації та загальну продуктивність.

До епідемії COVID-19 більшість освітніх програм містили елементи співпраці й залишили їх після ухвалення рішення про перехід до дистанційного формату. Одним зі способів навчання співпраці з допомогою віддалених занять є

синхронне спілкування (онлайн-чат, платформи обміну повідомленнями, віртуальні класи тощо), де користувачі можуть брати активну участь у комунікації з різних місць. Різноманітність варіантів, як-от відеоконференції та спільне використання екрана, допомагає членам групи співпрацювати, а викладач може стимулювати освітній процес, заохочуючи до навчання з допомогою онлайн-тестів, презентацій чи інших видів діяльності. Цей метод роботи стає дедалі популярнішим у світі, його можна використовувати у багатонаціональному середовищі.

Ще один метод, який ефективно реалізують у дистанційному навчанні, — асинхронна комунікація, що надає здобувачам більшу гнучкість і допомагає набути таких навичок, як керування часом і навантаженням. Студенти навчаються співпрацювати через делегування різних завдань і брати відповідальність за окремі частини проекту до того, як він остаточно завершиться. Заохочення слухачів до спільної роботи над конкретними завданнями є вирішальним у сучасному освітньому процесі, оскільки допомагає розвинути соціальні навички, необхідні у багатьох сферах діяльності.

На думку Л. Лондар, "забезпечення безперервності та якості навчання в кризових умовах вимагає швидкої переорієнтації підходів щодо управління освітнім процесом як із боку державного керівництва всіх рівнів, так і безпосередньо в закладах освіти. На сьогоднішній день провідні міжнародні інституції та представники світової спільноти не перестають дивуватись "українському освітньому феномену", оскільки в умовах воєнного стану Україні вдалося не лише продовжити освітній процес, а й підготуватися та розпочати новий навчальний рік" [12].

За інформацією аналітичного центру Cedos, "наступного дня після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року Міністерство освіти і науки України рекомендувало зупинити освітній процес у закладах освіти всіх рівнів та відправити здобувачів і педагогів на двотижневі канікули. За цей час частина території України опинилася під тимчасовою окупацією, низка міст і сіл (Чернігів, Харків, Маріуполь, Суми та інші) стали ареною активних бойових дій. Понад 10 мільйонів людей вимушені були покинути свої домівки: 6,5 мільйона у межах країни, 3,9 мільйона виїхали за кордон" [13].

У березні 2022 р. стало очевидно, що війна не закінчиться найближчим часом, тому МОН рекомендувало перенести навчання в онлайн-

формат, де це було технічно можливо. Попри те, що навчальний процес частково відновився, проблеми, перед якими постала українська освітня галузь у 2021/2022 навчальному році, не були схожими на жоден виклик, з якими стикалася система освіти від часів Другої світової війни. У районах інтенсивних бойових дій, як-от Маріуполь, продовжувати навчання було неможливо. В інших частинах тимчасово захоплених територій окупаційні сили чинили тиск на місцеву владу для відновлення освітньої діяльності, що сигналізувало б про повернення до "нормального життя" та встановлення "миру", який РФ нібито подарувала місцевим громадам. У цій ситуації онлайн-навчання було не просто прагматичним рішенням, а актом пасивного опору, який давав змогу хоча б тимчасово обійти прямий вплив окупаційних військ. Було зафіксовано випадки викрадення працівників освіти, які відмовилися від колаборації з "новою владою", зокрема 29 березня 2022 р. у Мелітополі викрали начальника управління освіти. На початку квітня МОН офіційно дозволило освітнім закладам самостійно вирішувати, коли закінчувати навчальний рік залежно від локальних умов.

З одного боку, формат дистанційної освіти дає змогу ЗВО налагодити навчальний процес під час воєнного стану. Окремі здобувачі та викладачі перебувають у небезпечних районах, гарячих точках війни чи на тимчасово окупованих територіях і не мають змоги долучитися до занять. З іншого боку, студенти, які перебувають у відносній безпеці, можуть не мати доступу до інтернету чи необхідного обладнання. Окрім того, у більшості українських регіонів щодня (а у багатьох навіть кілька разів на день) лунають сирени повітряної тривоги, під час яких освітяни та здобувачі змушені убезпечуватися в укриттях. Ці чинники негативно впливають на організацію навчального процесу та переривають його.

За результатами онлайн-опитування здобувачів, викладачів і співробітників закладів вищої освіти, які залишилися в Україні, 97,8% учасників зауважили про погіршення психоемоційного стану зі скаргами на депресію (84,3%), самотність (51,8%), гнів (76,9%), виснаження (86,7%) і нервозність (84,4%). В опитуванні здобувачі частіше, ніж співробітники, повідомляли про втому, відчуття самотності, нервозність і гнів, а жінки частіше за чоловіків зауважували про депресію, самотність, виснаження і нервозність. Автори дослідження зазначають, що респонденти, які скаржаться на погіршення психоемоційного стану, мають ви-

щий рівень вигорання, страху та самотності, а також нижчий рівень стійкості [2].

Україна вже має досвід евакуації ЗВО: 2014 р. окремі університети Донецької та Луганської областей, а також Криму було перевезено в безпечніші міста в тих самих чи інших регіонах. Наприклад, 3 листопада 2014 р. у Вінниці запрацював Донецький національний університет імені Василя Стуса, який є одним із найбільших ЗВО України за загальною кількістю здобувачів. На жаль, цей процес повторюється знову. Зокрема, Державний біотехнологічний університет переїхав із Харкова на Закарпаття, йому передано частину майна закладів освіти Ужгорода та Мукачеве. Із Северодонецька до Кам'янця-Подільського евакуйовано Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, із Рубіжного до Рівного — Луганський медичний університет (раніше обидва були перевезені з Луганська). Кількість закладів вищої освіти, що потребують евакуації, з часом може зростати, тому слід з'ясувати, скільки університетів планують переїхати до інших регіонів, а також розробити порядок та умови їх перевезення.

Різні країни пропонують академічні програми, стипендії та інші можливості для здобувачів і дослідників. Наприклад, країни Балтії дають змогу моїм виїхати з України, навчатися в університетах Латвії, Литви та Естонії. У Польщі українські здобувачі також можуть продовжити навчання, а викладачі — працювати в університетах. Консорціум партнерів створив проєкт "Український глобальний університет", що має на меті надати українським здобувачам, викладачам і науковцям можливість приєднатися до програм в іноземних університетах. Міністерство освіти і науки України також запустило телеграм-бота Info Science Bot, що став своєрідним майданчиком для обміну інформацією, публікації актуальних новин, пропозицій щодо підтримання науки та інновацій в Україні, безпечних умов праці.

Українські здобувачі стикнулися з численними проблемами за кордоном, насамперед із мовним бар'єром, який заважає інтеграції в країні перебування. Окрім того, проблема мовного бар'єра актуальна не лише для здобувачів, а й для закордонних освітян, яким часто бракує навичок роботи з іншомовними студентами. На сайті освітнього омбудсмена України розміщено повідомлення про те, що слухачів змушують навчатися одночасно і в українських, і в закордонних університетах, що спричиняє значне навантаження й негативно впливає на результати.

До низки проблем належить і нестача технічних засобів, адже багато людей були змушені стрімко покинути оселі й залишити необхідні речі. На складність опанування матеріалу негативно впливає різниця між стандартами освітніх програм, оскільки в Україні запроваджено 11-річну програму, тоді як в окремих європейських країнах — 12-річну. У країнах, де зосереджено велику кількість українських біженців, спостерігається брак викладачів [9].

Ще не так давно здавалося, що без електроенергії навчатись неможливо, проте майже три місяці наша країна жила в умовах її дефіциту. Попри всі перешкоди, українські освітяни довели, що головне для ефективного навчання — бажання. Навіть в умовах тотальної економії електроенергії викладачі та здобувачі знаходили можливість проводити заняття та виконувати завдання. Для цього довелося переформатувати освітню діяльність: під час відключень учасники переходили на мобільний інтернет, проте якщо живлення не було тривалий час, то опрацьовували матеріал самостійно. Аби студенти мали змогу навчатися безперервно в дистанційному режимі, МОН розробило варіанти занять у разі блекаутів.

Дистанційна освіта швидко змінюється від "резервного" вибору до бажаного способу навчання, який використовують сучасні університети. Останнім часом віддалений формат здобуття знань, як і віддалена робота, став очевидним, популярним, практичним, економічним і вигідним варіантом для студентів і педагогів у всьому світі. Пандемія COVID-19 та війна змусили освітян і дослідників експериментувати з інноваційними технологіями, аби зберегти залучення здобувачів, якість навчання, зробити його доступним і цікавим.

Інструменти дистанційного навчання — це програмні продукти, що містять аудіо, відео та цифровий текст і використовуються у цифровому середовищі, тобто дають змогу навчатися без просторово-часових обмежень через мережу Інтернет.

Незалежно від того, чи перебуває викладач у стінах аудиторії, чи під'єднується віддалено, він завжди може отримати доступ до програм, необхідних для навчання та залучення здобувачів, за допомогою Microsoft 365, до якого входять Word, Excel, PowerPoint, Outlook, OneNote, Microsoft Teams, Onedrive тощо, які суттєво підвищують продуктивність освітнього процесу.

Корпорація Microsoft є лідером у галузі продуктивного програмного забезпечення. Windows та Office працюють на бізнес-машинах від 1980-х рр. і

є головними гравцями на ринку програмного забезпечення. За даними The Verge [3], у світі використовується понад 1 млрд комп'ютерів із Windows. Microsoft 365 Education було розроблено, щоб максимізувати три ключові сфери навчання: креативність, командну роботу та безпеку. У Microsoft 365 Education додано функції безпеки бізнес-процесів Microsoft, що дає IT-менеджерам університетів контроль над даними учасників, захищає особистість здобувачів та їхні персональні дані.

За інформацією порталу Smart, "Microsoft створює різноманітні продукти для реалізації різноманітних задач. Проте ключова концепція — зібрати в одному місці всі опції: поділитись документом, отримати оцінку, поспілкуватися в чаті тощо. Саме таку можливість надає інтеграція SharePoint з Teams, що перетворює SharePoint на систему обліку знань, а Teams — на майданчик для комунікації всередині учбового закладу з новинами, актуальними завданнями та розкладом" [17].

Альтернативою для дистанційного навчання є інструменти від корпорації Google, як-от Google Classroom, Google Meet, Google Forms, Google Calendar, Google Docs, Google Drive, Google Slides, Google Sheets, Google Jamboard, Google Sites тощо. Мета Google — організувати інформацію, зробивши її доступною та зручною для використання. Крім традиційного пошуку, Google пропонує низку сервісів та інструментів для різних потреб, зокрема й освітніх. Більшість із них — вебдодатки, що вимагають від користувача тільки наявності браузера, в якому вони працюють, та під'єднання до інтернету [18]. Це дає змогу використовувати дані в будь-якій точці планети й не бути прив'язаним до одного комп'ютера.

Продукт Google Classroom створено спеціально для електронного навчання. Хоча він використовує елементи пакета бізнес-продуктивно сті G Suite, проте є окремою освітньою платформою. Сервіс більше придатний для шкіл, оскільки якнайкраще відповідає їхнім потребам: простіший інтерфейс полегшує сприйняття матеріалу дітьми молодшого віку, а можливість гуртової купівлі Chromebook за нижчою ціною є вигідним рішенням для шкіл з меншим бюджетом. Університети зазвичай надають перевагу Microsoft 365 Education, оскільки пакет Office 365 — програмне забезпечення, з яким більшість здобувачів стикатимуться на робочих місцях. З огляду на понад 400 млн активних користувачів Microsoft щомісяця, ймовірно, що учням також до-

ведеться опанувати пакет Office, щоб успішно виконувати майбутні функції.

Microsoft 365 пропонує інструменти, подібні до інструментів корпорації Google (табл. 1).

Через зручність у використанні та наявність різноманітних функцій програмне забезпечення

Microsoft 365 найефективніше підходить для великих закладів освіти. Однак для невеликих ЗВО зручнішим буде використання сервісу Google, оскільки він не потребує великої кількості налаштувань від викладача та є інтуїтивно зрозумілим.

Таблиця 1

Інструменти Microsoft і Google

Функція	Сценарій	Інструмент Google	Інструмент Microsoft
Електронна пошта	Надсилання електронних листів здобувачам, викладачам і співробітникам, а також контактам поза межами закладу	Gmail	Outlook
Контакти	Зберігання електронних адрес, номерів телефонів та іншої інформації	Google Contacts	Outlook
Контент	Створення порталів чи сайтів та управління контентом і файлами	Google Sites	SharePoint
Планування	Встановлення нагадувань, створення графіків, термінів виконання та організація зустрічей	Google Calendar	Outlook
Документи	Створення та редагування документів	Google Docs	Word
Хмарне сховище	Зберігання файлів у хмарі, поширення файлів і спільна робота над ними	Google Drive	OneDrive
Електронні таблиці	Створення та редагування електронних таблиць	Google Sheets	Excel
Презентації	Створення та редагування презентацій	Google Slides	PowerPoint
Відеоконференції	Спілкування з учасниками в команді, робота над спільними файлами, планування віртуальних зустрічей і створення відеочатів	Google Meet	Microsoft Teams
Опитування	Створення опитувань та отримання відгуків	Google Forms	Forms
Конспектування	Створення нотаток	Google Keep	OneNote

Висновки. Попри раптовий початок військової агресії, заклади вищої освіти швидко відновили освітній процес за допомогою сучасних сервісів онлайн-комунікації та інформаційних технологій. Як і за часів карантину через пандемію COVID-19, дистанційна освіта складалася із синхронної та асинхронної частин, пов'язаних через організаційний складник. Проте активні бойові дії та повітряні тривоги спри-

чинили додаткові перешкоди: проблеми з безпекою під час навчання, емоційний стан здобувачів і викладачів, нестабільний інтернет і відключення електроенергії. За будь-яких умов навчальний процес в Україні має тривати й бути ефективним, тому освітяни шукають нові форми та методи, що допоможуть зберегти якість вітчизняної освіти й зробити її більш гнучкою та доступною.

Список бібліографічних посилань

1. Altbach P. G., Reisberg L., Rumbley L. E. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. Brill, 2019. P. 321.
2. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A., Isralowitz R. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Taylor & Francis*. URL: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Apple reveals Windows 10 is four times more popular than the Mac. *The Verge*. URL: <https://www.theverge.com/2017/4/4/15176766/apple-microsoft-windows-10-vs-mac-users-figures-stats> (дата звернення: 10.06.2023)

4. Arora A. K., Srinivasan R. Impact of Pandemic COVID-19 on the Teaching — Learning Process: A Study of Higher Education Teachers. *Prabandhan: Indian Journal of Management*. 2020. Vol. 13, no. 4. P. 43. URL: <https://doi.org/10.17010/pijom/2020/v13i4/151825> (дата звернення: 09.06.2023).
5. Howie G., Tauchert A. Gender, teaching and research in higher education: Challenges for the 21st century. *Routledge*. 2019. P. 278.
6. Lee J. J., Haupt J. P. Scientific globalism during a global crisis: research collaboration and open access publications on COVID-19. *Higher Education*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00589-0> (дата звернення: 09.04.2023).
7. Toquero C. M. Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *Pedagogical Research*. 2020. Vol. 5, no. 4. P. 63. URL: <https://doi.org/10.29333/pr/7947> (дата звернення: 09.04.2023).
8. Биков В. Ю. Дистанційне навчання. *Енциклопедія освіти України*. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 191—193.
9. Борсуковська А. В., Яворська Ю. Л. Особливості реалізації освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 18 листопада 2022 року / Донецький національний університет імені Василя Стуса*, 2022. С. 354.
10. Історія розвитку дистанційної освіти. *RATEГ/Сила єдності*. URL: https://www.rateg.org.ua/istoriya-razvitiya-distantcionnogo-obrazovaniya/#pll_switcher (дата звернення: 11.04.2023).
11. Кухаренко В. М. Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі. *Інформаційні технології в освіті*. 2012. Вип. 11. С. 32—42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2012_11_6 (дата звернення: 09.06.2023).
12. Лондар Л. П. Щодо забезпечення дистанційного навчання в Україні в умовах війни. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти" : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2022 року, м. Київ)*. Київ : ДНУ "Інститут освітньої аналітики", 2022. 360 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf (дата звернення: 11.06.2023).
13. Освіта і війна в Україні (24 лютого — 1 квітня 2022). *Cedos*. URL: https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukraini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/#visa_osvita (дата звернення: 09.06.2023).
14. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004—2006 роки : Постанова КМУ від 23.09.2003 № 1494. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2023).
15. Ручинська Н. С. Теоретико-методологічні підходи до підготовки бакалаврів в умовах поєднання очної і дистанційної форм навчання. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4. С. 461—465. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2017_4_89 (дата звернення: 09.06.2023).
16. Чеботарьова Д. В. Аналіз програмного та інфокомунікаційного забезпечення освітнього процесу. *Проблеми інформатизації : матеріали дев'ятої Міжнародної науково-технічної конференції, м. Харків, 18—19 листопада 2021 р.* Харків, 2021. Том 1. С. 10.
17. Як побудувати онлайн-освіту з нуля. Можливості SharePoint. *Smart*. URL: <https://www.smart-it.com/uk/2020/08/sharepoint/> (дата звернення: 10.06.2023).
18. Букач А. В. Сервіси Google у професійній діяльності педагогічного працівника. URL: https://docs.google.com/document/d/1kfyZWoXpX_WY16jaiiiKUPDFWTO3pueBsmKNmFJZ-UU/edit.

Valeriia Vasylenko,

PhD in Social Communication,

*Senior Lecturer of the Department of Management Information Systems
of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnystia*

Anastasia Borsukovska,

Student of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnystia

Yulia Yavorska,

Student of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnystia

Peculiarities of the use of distance learning tools in institutions of higher education during martial law

The rapid development of distance education is due primarily to the emergence of fundamentally new conditions for working with information thanks to the opportunities provided by new information technologies. The technology of the educational field allows you to acquire knowledge at a distance from the educational institution, and this is becoming the norm. Thanks to new technologies, learning and teaching methods are no longer limited by space and time. Modernity offers great flexibility in when, where and how to acquire knowledge, offering unique learning opportunities to acquirers. Distance learning is one of the fastest growing areas of education, and its noticeable impact

on all education delivery systems has greatly helped the development of information technology. To meet the needs of a changing world, the future of distance learning must be accessible in time, without geographical barriers, competitively priced/valued and learner oriented. With the beginning of a full-scale war, higher education in Ukraine faced a difficult question — how to organize an effective educational process in such conditions? The experience of previous years came in handy for the organization of distance learning as the only possible form of education during the war. Today it is already possible to draw preliminary conclusions about its application. The implementation of distance education during the pandemic made it possible to see both negative and positive features of using this form of education. The acquired knowledge helped Ukrainian educators to organize the educational process quickly and efficiently in the conditions of war.

The article examines the peculiarities of the use of distance learning tools in institutions of higher education during military operations in Ukraine. The chronology of events and problems faced by Ukrainian education, starting from February 24, 2022, is highlighted. The importance of distance education in the current conditions is emphasized, as thanks to it, higher education institutions were able to restore a high-quality educational process. Distance learning tools are defined as software products that teachers use in a digital environment that includes audio, video, and digital text. This work is about the best tools specially designed for online learning and without which distance education seems impossible now.

Keywords: distance learning tools; martial law; educational process; institution of higher education

References

1. Altbach P. G., Reisberg L. & Rumbley L. E. (2019). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. Brill, 321.
2. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A. & Isralowitz R. (2022). Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Taylor & Francis*. Available at: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>.
3. Apple reveals Windows 10 is four times more popular than the Mac. (2017). *The Verge*. Available at: <https://www.theverge.com/2017/4/4/15176766/apple-microsoft-windows-10-vs-mac-users-figures-stats> (accessed: 10.06.2023).
4. Arora A. K. & Srinivasan R. (2020). Impact of Pandemic COVID-19 on the Teaching — Learning Process: A Study of Higher Education Teachers. *Prabandhan: Indian Journal of Management*, 13 (4), p. 43. Available at: <https://doi.org/10.17010/pijom/2020/v13i4/151825> (accessed: 09.06.2023).
5. Howie G., Tauchert A. (2019). Gender, teaching and research in higher education: Challenges for the 21st century. *Routledge*, p. 278.
6. Lee J. J. & Haupt J. P. (2020) Scientific globalism during a global crisis: research collaboration and open access publications on COVID-19. *Higher Education*. Available at: <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00589-0> (accessed: 09.04.2023).
7. Toquero C. M. (2020). Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *Pedagogical Research*, 5 (4), p. 63. Available at: <https://doi.org/10.29333/pr/7947> (accessed: 09.04.2023).
8. Bykov V. Yu. (2008). Dystantsiyne navchannya. *Encyclopedia of Education of Ukraine*, pp. 191—193.
9. Borsukovska A. V. & Yavorska Yu. L. (2022). Osoblyvosti realizatsiyi osvitynoho protsesu v umovakh voyennoho stanu v Ukraini. *Prikladni aspekti suchasni mizhdisciplinarnih doslidzhen : materialy I Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferenciyi*, m. Vinnicya, 18 listopada 2022 roku, p. 354.
10. History of distance education development. *RATEG/Sila yednosti*. Available at: https://www.rateg.org.ua/istoriya-razvitiya-distantsionnogo-obrazovaniya/#pll_switcher (accessed: 11.04.2023).
11. Kuharenko V. M. (2012). Pro systemu dystantsiynoho navchannya u vidkrytomu dystantsiynomu kursi. *Informacijni tehnologiyi v osviti*, 11, pp. 32—42. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2012_11_6 (accessed: 09.06.2023).
12. Londar L. P. (2022). Shchodo zabezpechennya dystantsiynoho navchannya v Ukraini v umovakh viyny. *Osvita Ukraini v umovah voyennogo stanu: upravlinnya, cifrovizaciya, yevrointegracijni aspekti" : zbirnik tez dopovidej IV Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferenciyi (25 zhovtnya 2022 roku, m. Kyiv)*. Kyiv: DNU Institute of Educational Analytics. Available at: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf (accessed: 11.06.2023).
13. Education and war in Ukraine (February 24 — April 1, 2022). *Cedos*. Available at: https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/#visa_osvita (accessed: 09.06.2023).
14. Pro zatverdzhennya Programi rozvitku sistemi distancijnogo navchannya na 2004—2006 roki : Postanova KMU vid 23.09.2003 № 1494. *Verhovna rada Ukraini*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-%D0%BF#Text> (data zvernennya: 10.06.2023).

15. Ruchynska N. S. (2017). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do pidhotovky bakalavriv v umovakh poyednannya ochnoyi i dystantsiynoyi form navchannya. *Naukoviy visnik Mikolayivskogo nacionalnogo universitetu imeni V. O. Suhomlinskogo. Pedagogichni nauki*, 4, pp. 461—465. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2017_4_89 (accessed: 09.06.2023).
16. Chebotaryova D. V. (2021). Analiz prohramnoho ta infokomunikatsiynoho zabezpechennya osvityho protsesu *Problemi informatizaciyi : materialy dev'yatoyi Mizhnarodnoyi naukovy-tehnichnoyi konferenciyi, m. Harkiv, 18—19 listopada 2021 r.*, 1, p. 10.
17. How to build online education from scratch. SharePoint capabilities. (2020). *Smart*. Available at: <https://www.smart-it.com/uk/2020/08/sharepoint/> (accessed: 10.06.2023).
18. Bukach A. V. (2023). Servisi Google u profesijnij diyalnosti pedagogichnogo pracivnika. URL: https://docs.google.com/document/d/1kfyZWoxpX_WY16jaiiiKUPDFWTO3pueBsmKNmFJZ-UU/edit.

Надійшла до редакції 18 липня 2023 року

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 378:002.1]:[316.77-049.5:004.056.52:]-057.86](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.7(324).23-29

Оксана Матвієнко,

докторка педагогічних наук,
кандидатка технічних наук,

професорка кафедри інформаційних технологій

Київського національного університету культури і мистецтв,

e-mail: oxmix2017@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5772-848X>

Михайло Цивін,

кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри дизайну

Міжрегіональної академії управління персоналом,

e-mail: tsyvin2012@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0312-5805>

Інформаційна безпека та документознавча освіта: фахівці із захисту інформації з обмеженим доступом

У статті обґрунтовано потребу підготовки документознавців як фахівців із захисту інформації з обмеженим доступом.

Виявлено суперечності, що актуалізують введення такої спеціалізації в документознавчій освіті.

Наголошено, що вимоги до діяльності фахівця з організації захисту секретної інформації з боку організації, які працюють у сфері національної безпеки держави, зумовлюють доцільність виокремлення спеціалізації документознавчо-управлінського профілю у цій сфері.

З'ясовано, що зміст діяльності документознавця як фахівця із захисту інформації з обмеженим доступом перебуває в межах комплексів функціональної спеціалізації: документно-інформаційні ресурси — цифрові технології — управління інформаційною безпекою — комунікації.

Наголошено, що фундаментальні знання в галузі документно-інформаційної діяльності та документознавчої науки для спеціалізації у сфері захисту інформації з обмеженим доступом, мають бути не тільки формально доповнені переліком відповідних дисциплін, які стосуються конфіденційної інформації та секретного діловодства. "Входження" майбутнього фахівця у сферу знань інформаційної безпеки, у тому числі на рівні національної безпеки, має супроводжуватися відповідним набором навчальних дисциплін, які б на необхідному та достатньому рівні допомогли сформуванню у студента уявлення про майбутню діяльність.

Зроблено висновки щодо потреби розвитку науково-педагогічної школи підготовки документознавця як фахівця із захисту інформації з обмеженим доступом. Інституціалізація предметного поля системи їх підготовки потребує, з наукового й методичного поглядів, активного залучення представників науково-педагогічних шкіл у сфері інформаційної безпеки, а також практиків освітньої діяльності в галузі інформаційної безпеки та захисту інформації, зокрема й у системі національної безпеки, у періоди надзвичайних ситуацій та особливого правового режиму воєнного стану, побудови й вдосконалення технології захищеного документообігу.

Ключові слова: документознавча освіта; інформаційна безпека; інформація з обмеженим доступом; компетентності документознавця